

ANTIDISZKRIMINÁCIÓ ÉS EGYHÁZI AUTONÓMIA*

Évek óta vitatott kérdés mind az alkotmányjogászok, ügyvédek, emberjogi aktivisták, mind a döntéshozók, politikusok között, hogy szükség van-e átfogó antidiszkriminációs törvényre. Az Igazságügyi Minisztériumban 2001 őszén antidiszkriminációs tárcaközi bizottság alakult a kodifikáció szükségességének vizsgálatára, majd 2002 nyarán megindult a törvény előkészítése. A 2002 kora őszére elkészült az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőségről szóló törvény (Ebt.) részletes koncepciójának tervezete,¹ amelyet a minisztérium számos kormányzati és egyéb állami szervnek, szakértőnek, jog- és érdekvédő szervezetnek, gyakorló jogásznak elküldött véleményezésre, illetve ezzel a céllal nyilvánosságra hozta az interneten. A koncepció tervezetéhez számos írásbeli hozzászólás érkezett, arról mind a kormányzati szervek között, mind civil szakértők részvételével meglehetősen tartalmas viták folytak.²

Nem célja e tanulmánynak áttekinteni a koncepció kapcsán született különböző tanulmányokban vagy az eszmecserek során felmerült kérdéseket. Témánk szempontjából mindazonáltal érdemes megemlíteni, hogy a koncepció feletti vitákban az a kérdés, hogy az antidiszkriminációs törvényi előírások milyen módon érinthetik az egyházak autonóm működését, nem merült fel. Holott a koncepció ebben a kérdésben viszonylag egyértelműen foglalt állást: megállapította, hogy nem terjedne ki a hátrányos megkülönböztetés tilalmának hatálya az egyesületi jog alapján működő társadalmi szervezetek, valamint az egyházak és szervezeteik belső jogviszonyaira, ugyanakkor azt is leszögezte, hogy az egyenlő bánásmód követelménye vonatkozna az úgynevezett nyilvános magánjogi jogviszonyokra.³ Ebben a vonatkozásban a koncepció kifejezetten is megemlíti többek között az egyházakat, hozzátéve, hogy a követelmény kizárólag a „kifelé” irányuló magánjogi jogviszonyokra vonatkozna, és nem érintené a belső autonómiát.

A történelmi egyházak részéről végül elsősorban nem e konstrukció kapcsán merültek fel aggályok, hanem – mint látni fogjuk – a törvényjavaslatnak azokkal a rendelkezéseivel szemben, amelyek az egyenlő bánásmód követelményét kiterjesztik bizonyos közfeladatokra. Ilyen közfeladatokat ugyanis

(például oktatás, szociális ellátás stb.) egyházi jogi személyek is ellátnak, következésképp így ezekre az egyházi jogi személyekre vonatkozik az antidiszkriminációs törvény.⁴ Sajnálatos, hogy a relatíve későn felmerült alkotmányossági kifogásokról megkétszereződtek tárgyalások a kormány tisztviselői és az egyházak képviselői és szakértői között, illetve hogy végül a törvény országgyűlési vitája során – bár ekkor a szöveg módosult ezzel kapcsolatban – sem sikerült minden tekintetben megnyugtató megoldást találni. A négy történelmi egyház ezért végül 2004. március közepén az Alkotmánybírósághoz fordult az Ebt. miatt, mert álláspontjuk szerint az sérti az egyházak autonómiáját.⁵

A kérdésben tehát majd az Alkotmánybíróság mondja ki a végső szót. Álláspontom szerint mindazonáltal nem önmagában az Ebt. rendelkezései, illetve szabályozási koncepciója vetnek fel alkotmányos kérdéseket. Egyfelől azért nem, mert nem jelent a szabályozásban éles cezúrát: azok a hátrányos megkülönböztetést tiltó jogszabályi előírások, amelyek az egyházak, illetve az egyéb egyházi jogi személyek⁶ esetében relevánsak, nem változnak érdemben az Ebt. hatálybalépését követően, tehát a szabályozás egészének jellege nem módosul. Másfelől az Ebt.-t nem lehet kiragadni és anélkül elemezni, hogy figyelembe ne vennénk az egyházak autonómiáját érintő egyéb, jellemzően korlátozó antidiszkriminációs jellegű jogszabályok összességét, illetve ezek viszonyát az egyházak alkotmányos szabadságához. Többek között erre teszek kísérletet írásomban.

AZ EGYHÁZAK AUTONÓMIÁJÁNAK JOGI KORLÁTAI

A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény (Lvt.) 8. § (2) bekezdése értelmében egyház⁷ olyan vallási tevékenység végzése céljából alapítható, amely az alkotmánnyal nem ellentétes és nem ütközik törvénybe. A 20. § (2) bekezdése alapján ez a rendelkezés értelemszerűen vonatkozik az egyéb egyházi jogi

* Schanda Balázsnak ajánlom ezt a cikket, szeretettel jó kívánságokkal.

személyekre is.⁸ Az egyházak autonómiája tehát nem korlátlan. Az Lvt. e két rendelkezése kijelöli az egyházak szabadságának terjedelmét; érdemi korlátot végső soron az alkotmány jelent. Figyelembe kell ugyanis venni, hogy az alkotmány (és az alkotmánybírói gyakorlat) által garantált szabadság irányadó az egyes jogszabályi rendelkezések értelmezése során is.

Az Lvt. 13. § (2) bekezdése szerint az egyházak, valamint az egyházak önálló képviselői szervvel rendelkező szervezeti egységei (szervezetei, intézményei, egyházközségei stb.) polgári jogi értelemben véve jogi személyek.⁹ A egyházak jogi személyiségüket a bírósági nyilvántartásba vétellel nyerik el, az említett szervezeti egységek jogi személyisége pedig az egyházak saját belső szabályzatainak függvénye, ahhoz további nyilvántartásba vételre nincs szükség.¹⁰ Az egyházak és az egyházi jogi személyek jogi személyisége azt jelenti, hogy azok az állami polgári jog alapján jogviszonyok alanyai lehetnek.¹¹

A polgári jogi jogviszonyokban tehát a jogi személyiséggel rendelkező egyházi jogi személyekre is vonatkoznak a Polgári törvénykönyv (Ptk.) rendelkezései, az ilyen tárgyú igényeket világi (állami) bíróságok előtt is lehet érvényesíteni. Ilyen jogviszonyok (akár polgári jogi igények és jogviták) adott esetben különböző egyházi jogi személyek, illetve az egyház és tagja között is létrejöhetnek. Az Lvt. 15. § (2) bekezdése – konkretizálva az állam és az egyház elválasztásának az alkotmány 60. § (3) bekezdése szerinti deklarálását – megállapítja, hogy az egyház belső törvényeinek, szabályainak érvényre juttatására állami kényszer nem alkalmazható, ez a követelmény azonban kifejezetten csak az egyházi normákon alapuló jogviszonyokra vonatkozik. Az Alkotmánybíróság 32/2003. (VI. 4.) AB határozatában egyenesen alkotmányos követelményként állapította meg, hogy az egyház és a vele állami jogszabályokon alapuló jogviszonyban álló személyek közötti, e jogviszonyokból eredő jogvitákat az állami bíróságok érdemben elbírálják.¹² Ilyen esetben tehát a jogviszony az állam és szervei előtt teljes mértékben világi jellegű.

Az Ptk. 28. § (4) bekezdése alapján a jogi személy jogképes, jogképessége kiterjed mindazokra a jogokra és kötelezettségekre, amelyek jellegüknél fogva nem csupán az emberhez fűződhetnek. Ennek megfelelően az egyházi jogi személyek polgári jogi szerződéseket köthetnek, polgári jogi igényeket érvényesíthetnek, miként velük szemben is fel lehet lépni ilyen keresettel.

A Ptk. tartalmaz hátrányos megkülönböztetéssel kapcsolatos rendelkezéseket. A Ptk. 75. és 76. §-a alapján a személyhez fűződő jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. A személyhez fűződő jogok

sérelmét jelenti különösen a magánszemélyek bármilyen hátrányos megkülönböztetése nemük, fajuk, nemzetiségük vagy felekezetiük szerint.¹³ E rendelkezés közvetlen célja a személyiségvédelem, és alkalmazásának nem feltétele, hogy a felek között valamilyen jogviszony álljon fent. A Ptk. alapján tehát nem kizárt az egyházzal mint jogi személlyel szemben a világi (állami) bíróság előtt a személyhez fűződő jogok megsértése (így a hátrányos megkülönböztetés) miatt polgári jogi igényeket támasztani.

Hangsúlyozni kell mindazonáltal, hogy az egyházak mint kötelezettek tekintetében nyilvánvalóan a Ptk.-t is az alkotmány és az Lvt. rendelkezéseinek, illetve az Alkotmánybíróság határozatainak megfelelően kell alkalmazni – minden esetben szem előtt tartva tehát az egyházak autonómiáját, az identitással járó sajátosságokat, végső soron a vallásszabadság alapját. Mindig csak az adott eset valamennyi körülményének mérlegelése alapján dönthető el az alapjogi kollízió feloldásának mikéntje, tehát hogy felmerülhet-e a személyhez fűződő jog sérelmének érdemi vizsgálata és megállapítása. A Ptk. mindenesetre elvileg lehetőséget ad erre, és ez alapvetően a bíróságok feladata.

A vallási közösségek szabadon dönthetik el, hogy a világi (állami) jog által felajánlott milyen szervezeti formában működnek: teljesen kívül maradnak-e az állami jogi státuszokon, vagy jogi személyként egyesületi, alapítványi vagy az állami jog (Lvt.) szerinti egyházi formát választanak. Az egyes szervezeti formák elfogadása ugyanakkor adott esetben kötelezettségeket is teremt. Ahogy az Alkotmánybíróság fogalmazott: „A vallási közösségek belátásuk szerint igénybe vehetik a tevékenységükkel összeegyeztethető jogi szervezeti formák bármelyikét, de erre nem kötelesek. A vallási közösség az általa választott jogi szervezeti formának megfelelő jogállást nyeri el; vallási közösség voltából fakadó sajátosságait ennek keretei között érvényesítheti, azaz a vallásszabadság jogára hivatkozva nem mentesülhet az adott jogi formával járó kogens szabályok alól, másrészt nem élvez többletjogokat sem.”¹⁴

Látszólag ellentét van e kijelentés szigorúsága és az Alkotmánybíróság további megállapításai között, miszerint „az egyház elválasztása az államtól nem jelenti azt, hogy a vallás és az egyház sajátosságait az államnak figyelmen kívül kell hagynia”.¹⁵ Hasonlóképpen: „a vallási közösségek önállóságába sajátosan vallási jellegüket érintő beavatkozás alkotmányosan nem lehetséges [értsd: nem megengedett], függetlenül attól, hogy a közösségek milyen szervezeti formában működnek.”¹⁶ Az ellentétet álláspontom szerint fel lehet oldani, ha feltételezzük, hogy az állam az alkotmányban és az egyházi jogi formára vonatkozó szabá-

lyok kialakítása során eleve értékelte ezeket a sajátosságokat. Az egyháznak tehát nincs szüksége mentesülésre, illetve többletjogokra, ugyanis maga az egyházi státusz mint jogi forma tartalmazza a nagyobb mozgásteret. Az alkotmány és az Lvt. rendelkezései, illetve az Alkotmánybíróságnak a vallásszabadságra és az egyházak autonómiájára vonatkozó határozatai szolgálhatnak támpontul a bíró (és általában a jogalkalmazó) számára, hogy egy-egy konkrét ügyben megállapítsa e mozgástér határait.

AZ EBT. HATÁLYBALÉPÉSE KAPCSÁN FELMERÜLŐ KÉRDÉSEK

Az Ebt. 4. §-a határozza meg, hogy az egyenlő bánásmód követelményét mely szervek kötelesek megtartani (alanyi hatály). Az 5. § azokat a jogviszonyokat határozza meg, amelyek során az egyenlő bánásmód követelményét köteles megtartani a kötelezett fél akkor is, ha nem tartozik a 4. § alanyi hatálya alá. A 6. § pedig bizonyos jogviszonyokat kifejezetten kivesz minden vonatkozásukban az Ebt. hatálya alól.

Az Ebt. 4. §-a alapján megállapítható, hogy a törvény alanyi hatálya fő szabályként nem terjed ki az egyházakra, illetve az egyházi jogi személyekre. E szerint az egyházak és az egyházi jogi személyek mint olyanok nem, csak bizonyos tevékenységek ellátása folytán kerülhetnek az Ebt. hatálya alá, de akkor sem minden esetben. Ugyanakkor az Ebt. hatálya sem jelenti, hogy az egyházi jogi személyek egyben alkalmazni is kötelesek az egyenlő bánásmód követelményét minden esetben. Ugyanis mind az Ebt., mind az egyes ágazati törvények megállapítanak úgynevezett kimentési okokat, amelyek fennállása esetén mentesülni lehet a diszkrimináció tilalma alól (azaz jogszerűen lehet megkülönböztetni). Az alábbiakban áttekintjük azokat a pontokat, amelyek szerint az egyházi jogi személyekre bizonyos vonatkozásokban kiterjed az Ebt. hatálya (2.3. és 2.4. pont), és megvizsgáljuk az általános kivételt előíró szabályt (2.5. pont), illetve az egyes kimentési okokat (2.6. pont).

A Munka törvénykönyve (Mt.) 73. §-a alapján munkáltató az lehet, aki jogképes, tehát az egyházak és az egyházi jogi személyek munkáltatóként munkajogi jogviszony alanyai lehetnek. Az ilyen munkaviszonyra alapvetően az Mt. rendelkezései vonatkoznak.¹⁷ Az Mt. korábban hatályos 5. §-a alapján a munkaviszonnyal kapcsolatosan tilos volt hátrányos megkülönböztetést alkalmazni a munkavállalók között nemük, koruk, családi vagy fogyatékos állapotuk, anyaságuk, nemzetiségük, fajuk, származásuk, vallásuk, politikai meggyőződésük, munkavállalói érdek-

képviselőhöz való tartozásuk vagy ezzel összefüggő tevékenységük, részmunkaidős foglalkoztatásuk, munkaviszonyuk határozott időtartama, továbbá minden egyéb, a munkaviszonnyal össze nem függő körülmény miatt. E tilalom nyilvánvalóan vonatkozott az egyházak és egyházi jogi személyek mint munkáltatók által létesített munkaviszonyra, és az ezzel kapcsolatos igény állami munkaügyi bíróság előtt érvényesíthető.

Az Ebt. hatálybalépésével megváltozott a szabályozás konstrukciója. Az Mt. 5. §-a csak rövid szabályt tartalmaz az egyenlő bánásmód megtartásának követelményére, a részletszabályokat az Ebt. tartalmazza. Az Ebt. 5. § d) pontja a munkaviszonyok terén írja elő az egyenlő bánásmód követelményét minden munkáltató tekintetében (függetlenül tehát attól, hogy egyébként vonatkozik-e rá az Ebt. alanyi hatálya). Ez tehát tartalmilag nem jelent változást a jelenlegi szabályozáshoz képest: a korábban hatályos Mt. is vonatkozott a munkaviszonyt létesítő valamennyi munkáltatóra.

Érdekesen alakul azonban az általános követelmény hatálya az egyházi jogi személyek tekintetében az Ebt. hatálybalépését követően. Az Ebt. és az Mt. között a kapcsolatot – a különös rendelkezésektől eltekintve (Ebt. 21–23. §§) – maga az Ebt., annak már említett 5. § d) pontja, de elsősorban az Ebt. 2. §-a teremti meg. Ez utóbbi szerint az egyenlő bánásmód követelményére vonatkozó, külön jogszabályokban meghatározott rendelkezéseket az Ebt. rendelkezéseivel összhangban kell alkalmazni. Az Ebt. 6. § (1) bekezdés c) pontja ugyanakkor kategorikusan kizárja az Ebt. érvényesülési köréből az egyházi jogi személyeknek az egyházak hitéleti tevékenységével közvetlenül összefüggő jogviszonyait. Ennek következményeként az e körben felmerülő munkaviszonyokra – szemben a jelenlegi szabályozással – nem vonatkoznak az Ebt.-nek a foglalkoztatásról szóló 21–23. §-ai, illetve az Mt.-nek az egyenlő bánásmód követelményére vonatkozó rendelkezése (5. §). Ezen a ponton tehát az Ebt. hatálybalépése az egyházi jogi személyek mint munkáltatók tekintetében kifejezetten enyhíti az Mt.-ből eredő, egyenlő bánásmóddal kapcsolatos követelményeket: azok az egyházi jogi személyekre a hitéleti tevékenységgel közvetlenül összefüggő munkajogi jogviszonyokban nem vonatkoznak.

Az Ebt. 4. §-ának a tárgyi hatályra vonatkozó pontjai egy része valamely közszolgálati tevékenységet ellátó intézményekre állapítja meg az egyenlő bánásmód követelményét. Azokon a területeken, ahol az egyházak és intézményeik ellátnak közfeladatokat, a követelmény nyilvánvalóan vonatkozik az egyházi fenntartású intézményekre is. Ilyenek a közoktatási

és felsőoktatási intézmények [4. § g) pont], a szociális, gyermekvédelmi gondoskodást, valamint gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó személyek és intézmények [4. § h) pont], a muzeális intézmények, a könyvtárak, a közművelődési intézmények [4. § i) pont] és az egészségügyi ellátást nyújtó szolgáltatók [4. § k) pont]. Álláspontom szerint e rendelkezések sem az állami, sem az egyházi és egyéb nem állami (alapítványi) intézményfenntartókra nézve lényegében nem jelentenek érdemi változást a fennálló, jelenleg is hatályos szabályozáshoz képest.

Az Ebt. 4. § g), h), i) és k) pontjaiban meghatározott közfeladatok ellátására külön-külön átfogó, „ágazati” törvények, illetve egyéb jogszabályok vonatkoznak. Ezek hatálya kiterjed valamennyi fenntartóra. Ezeket a közfeladatokat az adott jogszabályi előírásoknak megfelelően elláthatják az egyházak által alapított és fenntartott közszolgálati intézmények (egyházi jogi személyek) is, melyek ilyen esetben lényegében állami vagy önkormányzati feladatokat vállalnak át. A közfeladat átvállalása arányában ezek az intézmények a működésükhöz a hasonló állami és önkormányzati intézményekével azonos mértékű költségvetési támogatásra jogosultak az államtól vagy az önkormányzattól.¹⁸

Az említett közfeladatokra vonatkozó ágazati törvények hatálya jelenleg is kiterjed valamennyi intézményfenntartóra, így az ilyen tevékenységet ellátó egyházi jogi személyekre is.¹⁹ Valamennyi intézményfenntartó köteles betartani tevékenysége során az ágazati törvények előírásait. Másképp fogalmazva: az egyes közszolgálati tevékenységeket csak abban az esetben lehet ellátni, azaz azt csak abban az esetben ismeri el az állam (önkormányzat) közfeladatnak, így végső soron akkor biztosít az ellátáshoz támogatást, ha az adott tevékenységet az ágazati törvényeknek megfelelően végzik a szolgáltatók.

A felsőoktatási törvény kivételével – nyilvánvalóan a felsőoktatás sajátos és a többitől eltérő jellegére, különösen az egyetemi, főiskolai autonómiára, az alanyi jogok érvényesülésének sajátosságaira, a felvételi követelményekre stb. tekintettel – valamennyi felsorolt ágazati törvény korábban is tartalmazott antidiszkriminációs célú rendelkezéseket.²⁰ Ezek a rendelkezések – tekintettel az egyes ágazati törvények hatályára – vonatkoztak azokra az egyházi jogi személyekre is, amelyek intézményfenntartóként e törvények alapján láttak el ilyen közfeladatokat.

Az Ebt. mindazonáltal módosította az említett ágazati törvények antidiszkriminációs rendelkezéseit. Ezek a módosítások azonban alapvetően stilisztikai jellegűek: összhangban az Ebt. szóhasználatával (ami mögött persze szemléletváltoztatási szándék is felfedezhető), nem a tilalomra, hanem az egyenlő bánás-

mód követelményére helyezi a hangsúlyt. E kötelezettséget az Ebt. rendelkezéseivel összhangban kell értelmezni. Az Ebt. III. fejezete másfelől megállapítja a részletes antidiszkriminációs szabályokat az ágazati területek egy részére, így a fentebb említettek közül a szociális biztonság, az egészségügy és az oktatás és képzés terén.

Az egyházi autonómia szempontjából annak a már említett rendelkezésnek van jelentősége, amely az Ebt. kógens irányadó jellegét állapítja meg (2. §). E szerint az egyenlő bánásmód követelményére vonatkozó, külön jogszabályokban meghatározott rendelkezéseket e törvény rendelkezéseivel összhangban kell alkalmazni. Ennek következtében – mint fentebb is láttuk a munkajogi szabályozás elemzése során – figyelembe kell venni az Ebt. 6. § (1) bekezdésének c) pontját, mely kategorikusan kizárja az Ebt. hatályát az egyházi jogi személyeknek az egyházak hitéleti tevékenységével közvetlenül összefüggő jogviszonyaira. Azokban az ágazati jogviszonyokban tehát, ahol az adott tevékenység kapcsán felmerülhet a hitéleti tevékenységgel való közvetlen összefüggés (ilyen lehet jellemzően a közoktatás, a felsőoktatás és a szakképzés, közművelődés), sem az Ebt., sem az ágazati törvények antidiszkriminációs rendelkezéseinek hatálya nem terjed ki az egyházi jogi személyekre.²¹

Az Ebt. alanyi hatálya alá nem tartozó személyek és szervezetek polgári jogi jogviszonyaira – tekintettel az egyéni autonómiára, a szerződési szabadságra stb. – általában nem vonatkozik az egyenlő bánásmód követelménye. Azonban láttuk, hogy már a törvény koncepciója is megfogalmazta az igényt, hogy az úgynevezett nyilvános magánjogi jogviszonyokra terjedjen ki a tilalom. Az Ebt. ennek az elképzelésnek több vonatkozásban tesz eleget. Az 5. § a) és b) pontjai a nyilvánosságra helyezik a hangsúlyt, és kiterjesztik az Ebt. hatályát a nyilvános ajánlattételre, illetve az erre való felhívásra, valamint a nyilvánosan történő szolgáltatásnyújtásra, áruforgalmazásra. A hangsúly itt minden esetben a nyilvánosságon van, a jogalkotó álláspontja szerint ez indokolja a diszkrimináció tilalmának előírását az adott jogviszonyra. Az Ebt. 5. §-a alapján ilyen esetben az is köteles megtartani az egyenlő bánásmód követelményét, akire egyébként fő szabályként nem terjedne ki annak hatálya, tehát az egyház, egyházi jogi személy is.

Kérdés, hogy e rendelkezés nem korlátozza-e a megengedettnél nagyobb mértékben az egyházi autonómiát. Ezzel kapcsolatban egyfelől utalni kell arra, hogy az egyházak, illetve egyházi jogi személyek polgári jogi (kereskedelmi stb.) jogviszonyaira jelenleg is számos jogszabály vonatkozik. Ilyenek például a Ptk. különböző rendelkezései (például alaki köve-

telmények, semmis szerződés, hibás teljesítés, szavatosság stb.), az ezzel kapcsolatos egyéb jogszabályok vagy a fogyasztóvédelmi rendelkezések²² stb. Ezek az előírások, csakúgy, mint az Ebt. 5. § a) és b) pontjai, kétségtelenül korlátozzák a szerződési szabadságot, de csak távoli összefüggésben vannak az egyházakat megillető autonómiával, és nem vetnek fel vallásszabadsági kérdéseket.

Az Ebt. 5. § b) pontjának az a megfogalmazása, mely szerint az ügyfélforgalom számára nyitva álló helyiségben nyújtott szolgáltatásra és áruforgalmazásra is vonatkozik az egyenlő bánásmód követelménye, csak meglehetősen erőltetett és életidegen értelmezéssel alkalmazható a templomokra és más vallási gyülekezeti helyekre, illetve az ott nyújtott hitéleti, lelki, szentségi stb. „szolgáltatásokra”, ilyen jellegű „áruforgalmazásra”. Mindazonáltal erre is érvényes az Ebt. 6. § (1) bekezdésének általános kivételi szabálya, miszerint az Ebt. hatálya semmi esetre sem terjed ki az egyházi jogi személyeknek (ideértve az egyházakat is) az egyházak hitéleti tevékenységével közvetlenül összefüggő jogviszonyaira.

Az Ebt. 5. § c) pontja az állami támogatásban részesülő jogi személyekre is kiterjeszti az egyenlő bánásmód követelményét, ameddig az állami támogatást a jogosult szerv ellenőrizheti. Az egyházak és az egyéb egyházi jogi személyek (utóbbiak elsősorban mint intézményfenntartók) az Lvt., a volt egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezéséről szóló 1991. évi XXXII. törvény, az egyházak hitéleti és közcélú tevékenységének anyagi feltételeiről szóló 1997. évi CXXIV. törvény (Ftv.), nemzetközi megállapodások, kormányhatározatok, az éves költségvetési és az egyes ágazati törvények alapján számos különböző jellegű és jogcímű állami támogatásban részesülnek.

Az Ftv. 11. §-a és az államháztartásról szóló 1992. évi XXXVIII. törvény (Áht.) 121. §-a alapján az egyházat illető költségvetési támogatási összegek felhasználásának ellenőrzése a folyamatba épített, előzetes és utólagos vezetői ellenőrzés útján történik.²³ Ez azt jelenti, hogy az ellenőrzést szervezeten belül kell megoldani az irányadó jogszabályoknak megfelelően, tehát állami szerv nem jogosult az ellenőrzésre. Mivel azonban az Ebt. 5. § c) pontja esetében csak akkor vonatkozik az egyenlő bánásmód követelménye az állami támogatásban részesített jogi személyre, ha a támogatás ellenőrzésére állami szerv jogosult, az egyházi jogi személyeknek az állami támogatás felhasználása során létrejövő jogviszonyaira az Ebt. hatálya nem terjed ki.

Bár már többször kellett rá hivatkozni egy-egy adott rendelkezés átfogó értelmezése kapcsán, célszerűnek mutatkozik külön is kiemelni az Ebt.-nek a

hitéleti tevékenységgel kapcsolatos általános kivételi szabályát [6. § (1) bekezdés c) pont].²⁴ E pont alapján az Ebt. hatálya nem terjed ki az egyházi jogi személyeknek az egyházak hitéleti tevékenységével közvetlenül összefüggő jogviszonyaira. Ez a privilégium általános, kógens, alóla kivétel nem engedhető. A rendelkezés célja nyilvánvaló: a hitéleti tevékenység területén érvényesül legteljesebben az egyházak autonómiája, erre tehát nem vonatkozhat az Ebt. Ez következik az állam világnézeti semlegességéből és az alkotmánynak az állam és az egyház elválasztását megállapító rendelkezéséből, illetve az Alkotmánybíróság határozataiból is.²⁵

Az Ebt. 6. § (1) bekezdés c) pontját ráadásul együtt kell értelmezni az Ebt. 2. §-ával, mely előírja, hogy az egyenlő bánásmód követelményére vonatkozó, külön jogszabályokban meghatározott rendelkezéseket az Ebt. rendelkezéseivel összhangban kell alkalmazni. A külön jogszabályok jellemzően azokat a fentebb már említett ágazati törvényeket jelentik, amelyek az egyes területekre vonatkozóan állapítják meg a részletes szabályokat, így – maradván az egyházi jogi személyeket érintő területeknél – különösen az oktatás, a szociális és egészségügyi ellátás, illetve a közművelődés terén. Az Ebt. 2. §-a alapján tehát amennyiben az ilyen szaktörvények tartalmaznak antidiszkriminációs rendelkezéseket, ezeket az Ebt. rendelkezéseinek, így például fogalommeghatározásainak, de egyben a hatály kijelölésének megfelelően kell alkalmazni. Mivel azonban az Ebt. kizárja az egyházi jogi személyeknek a hitéleti tevékenységgel közvetlenül összefüggő jogviszonyait az Ebt. hatálya alól, az ezzel összhangban lévő értelmezés nem lehet más, mint az, hogy e jogviszonyokra nem terjednek ki az egyes ágazati törvényeknek az egyenlő bánásmód követelményére vonatkozó rendelkezései sem. A dolog természetéből adódóan ez jellemzően az oktatás és a közművelődés területén merülhet fel.

Annak megállapításához, hogy meddig terjed a hitéleti tevékenységgel való *közvetlen* összefüggés, nehéz lenne általános szabályt adni, ugyanis az adott konkrét jogviszony valamennyi elemét figyelembe kell ehhez venni. Támpontul szolgálhat azonban az alkotmány, az Alkotmánybíróság határozatai,²⁶ a bírói gyakorlat és a szakirodalom egyaránt. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy – mint már utaltunk rá – minden esetben alapjogi értelemben merül fel a kollízió. Vitás esetben tehát a feleknek, az Ebt. alapján majdan eljáró hatóságnak és végső soron a bíróságnak az alapjogi konfliktust kell megpróbálnia megnyugtatóan feloldani, szem előtt tartva az Alkotmánybíróság által megállapított szempontokat és teszteket.

Röviden szóltunk már a kimentési lehetőségekről, azokról az esetekről, amikor a kötelezett mentesül egyébként fennálló kötelezettsége alól, így jogszerűen alkalmazhat megkülönböztetést. Eltérően tehát attól a helyzettől, amikor nem is áll fenn a törvény hatálya, a mentesülés esetében a törvény (az egyenlő bánásmód követelménye) hatályos, azonban bizonyos sajátos körülmények miatt az adott eljárás nem jelent hátrányos (jogellenes) megkülönböztetést. A korábbi törvényi rendelkezések (Mt., ágazati törvények) is tartalmaztak kimentési okokat, és az Ebt.-ben is találunk ilyeneket. E kivételek célja általánosságban az, hogy az életszerűtlen helyzeteket vagy éppen a más alapjogokkal való összeütközést el lehessen kerülni. Bármennyire is igyekszik ugyanis a jogalkotó kellőképp differenciáltan osztályozó szabályozást alkotni, bizonyos élethelyzetek időnként nem kényszeríthetők bele ezekbe a kategóriákba.

Az Ebt. 7. § (2) bekezdése tartalmaz egy általános kimentési lehetőséget, melyet bármely, az Ebt. hatálya alatt felmerülő egyenlő bánásmód követelményére alkalmazni lehet.²⁷ E szerint nem sérti az egyenlő bánásmód követelményét az a 8. §-ban felsorolt tulajdonságon alapuló magatartás, intézkedés, feltétel, mulasztás, utasítás vagy gyakorlat, melynek tárgyilagossá mérlegelés szerint az adott jogviszonnyal közvetlenül összefüggő, ésszerű indoka van. Mivel ez általános szabály, értelmezéséről – akár az egyházak tekintetében is – absztrakt módon nem sokat lehet mondani. Mindenesetre hangsúlyozni kell, hogy az alkalmazás kulcsszava az ésszerűség, mely nagyobb mozgásteret ad a kötelezett (illetve a jogalkalmazó, adott esetben a bíróság) számára a mentesülésre.²⁸ Az általános kimentési okot valamennyi felmerülő jogviszonyra lehet alkalmazni, tehát olyan esetekre is, amelyek tekintetében különös (speciális) kimentési okokat is megállapít a jogszabály. Ugyancsak általános jellegű az Ebt. 11. §-ában megállapított, az előnyben részesítésre lehetőséget adó kimentési ok, azonban itt nem foglalkozunk vele részletesen, mert az egyházi autonómiával nincs lényegi kapcsolódási pontja. Érdemes azonban megjegyezni, hogy ebben az esetben kifejezetten is előírja az Ebt. 11. § (2) bekezdése, hogy az előnyben részesítés nem sérthet alapvető jogot.²⁹

Az egyházak és az egyházi jogi személyek szempontjából fontosabbak az egyes ágazati törvényekben jelenleg is szabályozott, a vallási elkötelezettséggel kapcsolatos kimentési okok. Az alábbiakban ezeket tekintjük át röviden. Ezek két területre korlátozódnak: a munkajog és az oktatás területére. A szociális és egészségügyi ellátás, a közművelődés és a gyermekvédelem terén az ágazati törvények korábban sem állapítottak meg speciális kimentési okokat, és ezen az Ebt. sem változtat.

A Munka törvénykönyve korábban tartalmazott kimentési okokat, azonban ezek között nem szerepeltek speciálisan az egyházakat érintő, a vallási elkötelezettségre utaló szempontok. Az Mt. korábbi 5. § (5) bekezdése csupán azt állapította meg, hogy nem minősül hátrányos megkülönböztetésnek a munka jellegéből vagy természetéből egyértelműen következő megkülönböztetés. A munka jellege vagy természete kifejezés értelmezése mindazonáltal megengedte, hogy adott konkrét esetben az alkalmazás kiterjedjen a vallási jelleg figyelembevételére.

Az Ebt. módosította az Mt. 5. §-át; a kimentési okokat nem az Mt. szabályozza, hanem maga az Ebt.-nek a foglalkoztatás területére megállapított különös (speciális) rendelkezései. Az Ebt. 22. § a) pontja továbbra is tartalmazza a munka jellegével és természetével kapcsolatos arányos megkülönböztetést mint kimentési okot, azonban a 22. § b) pontja többek között kifejezetten a vallási meggyőződést helyezi középpontba: e szerint nem jelenti az egyenlő bánásmód követelményének megsértését a vallási vagy más világnézeti meggyőződésen, illetve nemzeti vagy etnikai hovatartozáson alapuló, a szervezet jellegét alapvetően meghatározó szellemiségből közvetlenül adódó, az adott foglalkozási tevékenység természete vagy gyakorlásának körülményei miatt indokolt, arányos és valós foglalkoztatási követelményen alapuló megkülönböztetés.

Mind az indokoltság, mind az arányosság tekintetében értelmezni kell a jogszabályi szöveget; ez egyfelől a jogalkalmazók (lényegében a jogosultak és a kötelezettek), másfelől, ha munkaügyi jogvita adódik, a munkaügyi bíróságok feladata lesz.

A közoktatási törvény (Kötv.) is tartalmazott kimentési okokat az Ebt. hatálybalépését megelőzően. A Kötv. akkori 4. § (12) bekezdése értelmében nem minősült hátrányos megkülönböztetésnek a nevelő és oktató munka jellegéből vagy természetéből egyértelműen következő különbségtétel, ha az törvényes célok érdekében, a szükséges eszközök alkalmazásával történt, így különösen a Kötv. és végrehajtási rendeletei alapján szervezett bármilyen nevelés, nevelés és oktatás, illetőleg intézkedés. Továbbá a korábbi 81. § (1) bekezdés a) pontja alapján ha a nevelési-oktatási intézményt nem helyi önkormányzat, illetve nem állami szerv tartotta fent, a nevelési-oktatási intézmény vallási, illetve világnézeti szempontból elkötelezett intézményként is működhett, és ennek megfelelően a felvétel előfeltételeként kiköthette valamely vallás, világnézet elfogadását, nevelési, illetve pedagógiai programjába beépíthette a vallási, világnézeti elkötelezettségnek megfelelő filozófiai, etikai, kulturális ismereteket, és korlátozhatta, kizárhatta a Kötv. 19. §-a (1) bekezdésének d)

pontjában szabályozott jog gyakorlását,³⁰ szervezeti és működési szabályzatában az alkalmazottakra, a házirendben a gyermekekre, tanulókra a vallásgyakorlással összefüggésben jogokat és kötelezettségeket állapíthatott meg.

E rendelkezések tehát céljuk szerint biztosították az egyházi jogi személy fenntartóknak azt a jogát, hogy vallási (lelküismereti stb.) elkötelezettségüket a közfeladat ellátása során is megarthassák, illetve átadhassák. Nyilvánvaló, hogy e jogok biztosítása nélkül az egyházak részvétele a közoktatásban formális lenne, hiszen abban az esetben ugyanazok, alapvetően az állam semlegességét biztosító rendelkezések vonatkoznának rájuk, mint az állami és önkormányzati intézményfenntartókra, és elkötelezettségüket nem tudnák ténylegesen gyakorolni.³¹

Az Ebt. némiképp módosította e rendelkezéseket. Egyfelől hatályon kívül helyezte az általánosabb jellegű 4. § (12) bekezdést, és helyébe maga az Ebt. tartalmaz valamelyest szűkebb mentesülési rendelkezést 28. §-ában. A 28. § (1) bekezdése a nem koedukált oktatás lehetőségét teremti meg, míg a (2) bekezdés az elkülönített oktatását. Ezek az esetek adott esetben felmerülhetnek egyházi fenntartású közoktatási intézményben, és kétségtelen, hogy itt némileg szűkebb az egyházi intézményfenntartók mozgásterét a korábbinál. Nem ad ugyanis lehetőséget általában a nevelő és oktató munka jellegéből vagy természetéből egyértelműen következő különbségtétel alkalmazására. Ebben a tekintetben azonban a különleges esetekre igénybe lehet venni az Ebt.-nek az általános kimentési okot megállapító 7. §-át.³²

Ez a mozgástérszűkülés azonban nem jelenti, hogy az egyházi fenntartású közoktatási-nevelési intézményben ne érvényesülhetne az egyháznak (egyházi jogi személynek) a vallásszabadság elvéből adódó szabadsága: az Ebt. egy ponton módosította ugyan a Kötv. 81. § (1) bekezdés a) pontját, azonban annak az a rendelkezése továbbra is hatályban marad, mely szerint a pedagógusnak az ilyen intézményben korlátozottan érvényesül az a joga, hogy saját világnézete, értékrendje szerint végezze nevelő-oktató munkáját. Magyarán az egyházi jogi személy továbbra is jogosult az általa fenntartott, vallási tekintetben elkötelezett közoktatási intézményben megkövetelni a vallási, értékrendbeli elkötelezettségű magatartást a nevelő-oktató munkát végző személytől. A kimentési ok tehát egyértelműen a közoktatási intézmény érdemi működésével összefüggő munkát végző alkalmazottakra vonatkozik. Azoknál a személyeknél tehát, akik munkája az adott intézményben nem tartozik ebbe a körbe (például a könyvelő, a takarító vagy a fűtő stb.), fő szal-

bályként érvényesülnie kell az egyenlő bánásmód követelményének. Ilyen esetben azonban az egyházi fenntartó a mentesüléshez az általános Ebt.-beli vagy a munkajogi kimentési okot próbálhatja meg igénybe venni.

E tekintetben a 81. § (1) bekezdés a) pontjának az a módosítása érdemel még figyelmet, mely alapján az Ebt. egyértelművé tette a szövegben, hogy az ilyen, vallásilag elkötelezett közoktatási intézmény csupán a gyermekek és tanulók (és nem a pedagógusok) felvételének előfeltételeként kötheti ki valamely vallás vagy világnézet elfogadását.³³ A pedagógusoknál nyilván nem a Kötv.-t, hanem az Ebt.-nek a foglalkoztatási kimentési okokra vonatkozó rendelkezését kell figyelembe venni. Ez alapján jogszerűen van lehetőség a pedagógusok „felvétele” során is érvényesíteni a vallási vagy világnézeti meggyőződésen alapuló, az adott foglalkozási tevékenység tartalma vagy természete miatt indokolt, arányos és valós foglalkoztatási követelményen alapuló megkülönböztetést.³⁴

ÖSSZEFOGLALÁS

Röviden összefoglalva a fentieket, a következő megállapításokat lehet tenni. Az egyházak nem állnak a törvényeken kívül: bizonyos jogviszonyaikban – ha elfogadják az állam által felkínált egyházi státuszt – vonatkoznak rájuk a világi (állami) jogi kötelezettségek, kötöttségek, felelősségek. Az Ebt. az egyházaknál és a közfeladatokat ellátó egyházi jogi személy fenntartóknál mindazonáltal nem jelent érdemi változást az antidiszkriminációs jogi szabályozás terén. A kötelezettségek értékelése és mérlegelése során figyelembe kell venni az egyházak és intézményeik sajátosságait, a vallásszabadság alapjogát, az egyházi autonómiának az Alkotmánybíróság által megállapított védettségét. Azonban szem előtt kell tartani azt is, hogy kollízió esetén az „ellenoldalon” ugyancsak alapjogi aspektusok vannak. Ezért esetenként a korlátozás megengedett, az nem jelenti eleve az egyházi önrendelkezés alkotmányellenes sérelmét, kiüresítését. Ugyanakkor az egyházi jogi személyek jogvita esetén élhetnek azokkal a jogi lehetőségekkel, amelyeket a szabályozás biztosít számukra: a törvények és törvényi kötelezettségek hatálya alóli mentességükkel, valamint az általános és speciális kimentési lehetőségekkel. Míg az Alkotmánybíróság jellemzően csak általánosságban és elvi jelleggel tudja megállapítani az egyházi autonómia körét, a konkrét ügyekben a bíróságok feladata lesz majd egyfelől megvédeni az egyházak szuverenitását az illetéktelen és jogel-

lenes beavatkozástól, másfelől pedig biztosítani az alkotmányos alapjogokat.

JEGYZETEK

1. Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőségről szóló törvény koncepciója. Első nyilvános változat, 2002. október. A koncepció 2002. novemberi változata megtalálható az Igazságügyi Minisztérium honlapján: www.im.hu/fooldal/cikk/cikk.phtml?cikkid=2389. Szükséges megjegyezni, hogy többedmagammal tagja voltam a tárcaközi bizottságnak, valamint részt vettem a koncepció elkészítésében.
2. Az IM 2003. június 5-én konferenciát is rendezett a koncepció kapcsán az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőségről. A konferencián elhangzott előadásokat lásd a www.im.hu/fooldal/cikk/cikk.phtml?cikkid=2581 címen. De említhetjük az INDOK-ban tartott kerekasztal-megbeszéléseket is.
3. A koncepció a „nyilvános magánjogi jogviszonyok” fogalmat használja azokra a magánjogi jogviszonyokra, amelyekben mintegy mögöttesen „jelen van” az állam; tudniillik az egyenlő bánásmód megtartására kötelezett jogalanyiség létrejöttéhez valamilyen állami (bíróági, hatósági, önkormányzati stb.) aktusra van szükség.
4. A négy történelmi egyház közös levele, melyben aggályait kifejezik a törvényjavaslat kapcsán, 2003. szeptember 16-án született. Ekkor már a kormányt is megjárta normaszövegről folyt a vita.
5. [Szívesen közöltük volna az indítványt, de nyilvánosságára hozatalához sem Alkotmánybíróság, sem az egyházak nem járultak hozzá – a szerk.]
6. A kérdés vizsgálatakor nem szabad figyelmen kívül hagyni az egyházak és az egyházi jogi személyek jogi fogalma közötti átfedést, illetve különbséget. A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény 13. § (2) bekezdése szerint mind az egyház, mind annak önálló képviselési joggal rendelkező szervezeti egysége (szervezete, intézménye, egyházközössége stb.) jogi személy. A 13. § (3) bekezdése szerint a jogi személyiség megilleti az egyház vallásos célra létesülő önálló szervezetét (például szerzetesi szervezet stb.), a 14. § (1) bekezdése szerint az egyházak által létrehozott szövetséget is. Egyházi jogi személy tehát az egyház, valamint az egyház vallási célra létesülő önálló szervezete, az egyház szervezeti egysége és az egyházak szövetsége. Mind az alkotmány, mind az Lvt. azonban elsősorban az egyházak szabadságát és autonómiáját védi, az egyéb egyházi jogi személyek tevékenységük függvényében ettől eltérő megítélés alá eshetnek.
7. Cikkemben az egyház kifejezés alatt – összhangban az Alkotmánybíróság 8/1993. (II. 27.) AB határozatának

- (ABH 1993, 99, 103) megállapításaival – az állami jog által adott definíciót értem: egyházak csak azok a vallási közösségek, amelyek az Lvt. alapján egyházként bejegyeztették magukat, elnyerve így az állami jogi egyházi státuszt. Ebben az értelemben az egyház (állami) közjogi és nem egyházi, teológiai, vallási stb. fogalom, illetve státusz.
8. A bíróság az ügyész keresete alapján törli a nyilvántartásból azt az egyházat, egyházi jogi személyt, amelynek tevékenysége a 8. § (2) bekezdésébe ütközik, ha e tevékenységet felhívása ellenére sem szünteti meg.
  9. Az egyházak polgári jogi értelemben vett jogi személyisége nem jelenti azt, hogy ne járulnának hozzá bizonyos jellegadó sajátosságok. Schanda Balázs a teljesség igényével kísérli meg áttekinteni ezeket. SCHANDA Balázs: *Magyar állami egyházjog*, Budapest, Szent István Társulat, 2000, 68. és köv.
  10. BH 1992. 200.
  11. Az Lvt. 13. § (3) bekezdése alapján az egyházak vallásos célra létesülő önálló szervezetei (szerzetesi szervezet stb.) az ismertetett fő szabályi rendelkezésektől eltérően akkor válnak jogi személlyé, ha – képviselőik bejelentése alapján – a bíróság nyilvántartásba veszi őket. A bejelentéshez csatolni kell az illetékes egyházi szerv nyilatkozatát arról, hogy a szervezet az egyház szabályai szerint megalakult és az egyház keretében működik.
  12. ABK 2003. június–július, 418.
  13. Továbbá a lelkiismereti szabadság sérelme és a személyes szabadság jogellenes korlátozása, a testi épség, az egészség, valamint a becsület és az emberi méltóság megsértése (Ptk. 76. §).
  14. 8/1993. (II. 27.) AB határozat, ABH 1993, 99, 101.
  15. 4/1993. (II. 12.) AB határozat, ABH 1993, 48.
  16. ABH 1993, 99, 102.
  17. Az Mt.-vel kapcsolatban mondottak megfelelően vonatkoznak a közszolgálati és közalkalmazotti jogviszonyokra is – ezek közül az utóbbiaknak lehet jelentősége az egyházi jogi személyek mint munkáltatók esetében.
  18. Vö. 22/1997. (IV. 25.) AB határozat, ABH 1997, 107. Lásd az Ftv. 5. § (1) bekezdését: az egyházi intézményfenntartók által ellátott nevelési-oktatási, felsőoktatási, kulturális, szociális, egészségügyi, sport, illetőleg gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenységek központi költségvetési finanszírozása az állami és önkormányzati intézményekre vonatkozó általános szabályok alapján, azokkal azonos mértékben történik.
  19. Vö. a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 1. § 3. § (2) bekezdése; a felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény 1. § a) pontja, 2. § (1) és (5) bekezdése; a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény 5. § (1) bekezdése és 39. § (1)–(2) bekezdései; a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993.

- évi III. törvény 4. § (1) bekezdés m) mb) pontja; a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 5. § s) pontja, 17. § (1) bekezdés h) pontja, 40. § (5) bekezdése; az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 3. § f) pontja.
20. Vö. az Ebt. hatálybalépéséig hatályos Kötv. 4. § (7) és (12) bekezdései; a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény 2. §-a; a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény 94/E. § (2) és (4) bekezdései; a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 3. § (2) bekezdése; az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 2. § (1)–(2) bekezdései, 7. § (1) és (4) bekezdései.
21. A felsőoktatás területén például összecseng ezzel a Fot. 83. § (4) bekezdése, melynek alapján a hitéleti képzés tekintetében a felvételi kérelmek elbírálásának rendjét és a felvételi eljárás szabályait, továbbá a felsőoktatási intézmények feladatait meghatározó kormányrendelet nem tartalmazhat előírást. Egyházi felsőoktatási intézmény a felvételre jelentkezés előfeltételeként kikötheti valamely vallás, világnézet elfogadását. Továbbá a Fot. 114. § (1) bekezdése, mely megállapítja, hogy a hitéleti képzésben a képesítési követelményeket az egyházi egyetemek és főiskolák a rájuk vonatkozó egyházi szabályok alapján határozzák meg.
22. Vö. a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvénnyel.
23. Áht. 121. § (1) „A folyamatba épített, előzetes és utólagos vezetői ellenőrzés a szervezeten belül a gazdálkodásért felelős szervezeti egység által folytatott első szintű pénzügyi irányítási és ellenőrzési rendszer, amelynek létrehozásáért, működtetéséért és fejlesztéséért a költségvetési szerv vezetője felelős a pénzügyminiszter által közzétett irányelvek figyelembevételével. A költségvetési szerv vezetője köteles olyan szabályzatokat kiadni, folyamatokat kialakítani és működtetni a szervezeten belül, amelyek biztosítják a rendelkezésre álló források szabályszerű, szabályozott, gazdaságos, hatékony és eredményes felhasználását.”
24. Mint már fentebb utaltam rá, e rendelkezés a parlamenti vita során, képviselői módosító indítvány útján került be az Ebt.-be, bizonyos tekintetben a történelmi egyházak fellépésének köszönhetően. Az egyházak e módosítással nem voltak elégedettek: egyfelől álláspontjuk szerint az Ebt.-nek egyértelműen ki kellett volna mondania, hogy annak hatálya nem vonatkozik az egyházi jogi személyekre. Az ilyen tartalmú ellenzéki módosító indítványt azonban sem a kormány, sem a kormánypártok nem támogatták. Köztes megoldás lehetett volna, ha a 6. § (1) bekezdés c) pontja szövegéből kimarad a „közvetlenül” szó általi szűkítés, de végül nem sikerült ezt a némiképp kompromisszumos jellegű változatot elfogadtatni.
25. Vö. alkotmány 60. § (3) bekezdés, illetve a 8/1993. (II. 27.) AB határozat megállapításai, ABH 1993, 99, 101. és köv. Más kérdés, hogy mindenképp szükség volt-e erre a rendelkezésre a cél eléréséhez. Álláspontom szerint nem feltétlenül: épp az említett alkotmányos garanciák alkalmazása során juthattak volna hasonló – akár tágabb, az egyházakra nézve kedvezőbb – megállapításra a jogalkalmazó szervek és a bíróságok.
26. Különösen az alaphatározatok: 4/1993. (II. 12.) AB határozat (ABH 1993, 48), 8/1993. (II. 27.) AB határozat (ABH 1993, 99), 22/1997. (IV. 25.) AB határozat (ABH 1997, 107), vagy a legutóbbiak közül a már említett 32/2003. (VI. 4.) AB határozat (ABK 2004. június–július, 418).
27. Tekintettel az Ebt. fentebb tárgyalt 2. §-ára, az egyes ágazati törvényekben szereplő egyenlő bánásmód kötelezettségekre is vonatkozik ez az általános mentesülési lehetőség.
28. Szemben azzal, ha a törvény – feltéve, hogy az egyenlő bánásmód követelményének megsértése egyben alapjogot is korlátoz – az arányosságot tette volna meg mércéül.
29. Összhangban a 9/1990. (IV. 25.) AB határozattal (ABH 1990, 46, 49).
30. A Kötv. 19. § (1) bekezdés d) pontja a pedagógus világnézetű szabadságát, értékbeli meggyőződését védi („A pedagógust munkakörével összefüggésben megilleti az a jog, hogy a saját világnézete és értékrendje szerint végezze nevelő, illetve nevelő és oktató munkáját, anélkül, hogy annak elfogadására kényszerítené vagy készítené a gyermeket, tanulót”).
31. Vö. SCHANDA: *I. m.*, 126. és köv., 129.
32. Lásd fentebb.
33. A Kötv. korábban hatályos szövege az alany megnevezése nélkül szövege az alany megnevezése nélkül szólt a „felvétel” előfeltételeként kiköthető szempontokról. Az intézmények egy része e rendelkezést az oktatók „felvételére” is alkalmazta. Schanda Balázs is e rendelkezésre hivatkozva állapítja meg, hogy az elkötelezett intézmény felekezeti alapon szelektálhat tanerők és tanulók között (SCHANDA: *I. m.*, 129).
34. Ebt. 22. §, lásd fentebb.